

УДК 111:378.14

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-20>**Наталя СТЕЦЕНКО,**
*orcid.org/0000-0001-7465-0426**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри галузевого перекладу та іноземних мов
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) NataStetsenko@ukr.net*

ФАКУЛЬТАТИВНИЙ КУРС З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Модернізація системи вищої освіти України та її змісту значно підвищила значущість іноземної мови як дисципліни, що спрямована на формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Однак, рівень іноземної підготовки студентів технічних університетів не достатній для її успішного використання у своїй професійній діяльності. У статті представлено досвід організації та проведення факультативних курсів з іноземної мови як складової професійної підготовки студентів технічних університетів. Факультативне заняття розглядається як форма організації навчальних занять у позаурочний час, спрямована на розширення, поглиблення та корекцію знань студентів з певних предметів відповідно до їх потреб, запитів та схильностей, а також на активізацію пізнавальної діяльності.

Факультативний курс має сприяти подальшому розвитку мовленнєвих умінь та навичок, удосконаленню отриманих знань, формуванню умінь будувати логічні висловлювання на базі професійно-орієнтованого матеріалу, з урахуванням потреб та очікувань самих студентів.

У статті наведено досвід організації факультативних занять з англійської мови для студентів 4 курсу. Схарактеризовано різні типи занять. Представлено методичну розробку однієї з тем, що вивчаються студентами.

Серед основних елементів розробки факультативних занять, можна виділити наступні: визначення мети заняття, способів її досягнення та очікуваних результатів; взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності; комунікативна спрямованість тренувальних вправ та перехід до мовленнєвої практики. Важлива увага має приділятися завданням, де студент може висловити свої враження, ставлення до того чи іншого явища.

Організація факультативного курсу дозволяє збільшити час на повторення, закріплення та активізацію матеріалу; покращує знання як іноземної мови в цілому, так і ділової мови спеціальності. Це надає можливість студентам більш впевнено почуватися на заняттях з іноземної мови, дозволить сформувати стійку мотивацію до її вивчення й сприятиме підвищенню активності в опануванні мови в цілому.

Ключові слова: факультатив, іноземна мова, студенти, заклади вищої технічної освіти.

Natalia STETSENKO,
*orcid.org/0000-0001-7465-0426**Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Kherson National Technical University
(Khmelnyskyi, Ukraine) NataStetsenko@ukr.net*

AN OPTIONAL ENGLISH LANGUAGE COURSE AS PART OF THE TRAINING OF TECHNICAL UNIVERSITY STUDENTS

The modernization of Ukraine's higher education system and its content has significantly increased the importance of a foreign language as a discipline aimed at developing the communicative competence of future professionals. However, the level of foreign language training of technical university students needs to be increased for its successful use in their professional activities. The article presents the experience of organizing and conducting optional courses in a foreign language as a component of the professional training of students of technical universities. An optional class is a form of organizing courses outside of school hours aimed at expanding, deepening, and correcting students' knowledge of specific subjects following their needs, requests, and inclinations and intensifying cognitive activity.

The optional course should be aimed at further development of language skills, improvement of knowledge, and formation of skills to build logical statements based on professionally oriented material, taking into account the needs and expectations of students.

The article presents the experience of organizing optional English classes for 4th-year students. Different types of courses are characterized. The methodological development of one of the topics studied by students is presented.

Among the main principles on which elective classes should be based are the following: defining the purpose of the course, ways to achieve it, and expected results; the interconnection of different types of speech activities; the communicative

orientation of training exercises and the transition to speech practice. Significant attention should be paid to tasks where students can express their impressions and attitudes toward a particular phenomenon.

The organization of an optional course allows for more time for repetition, consolidation, and activation of the material; it helps to improve knowledge of the foreign language in general and the business language of the specialty. This will enable students to feel more confident in foreign language classes, help them to form a solid motivation to learn a foreign language, and increase their activity in mastering the language in general.

Key words: *optional, foreign language, students, higher technical education institutions.*

Постановка проблеми. Модернізація системи вищої освіти України та її змісту значно підвищила значущість іноземної мови як дисципліни, що спрямована на формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Якість професійної підготовки визначається здатністю адаптуватися у швидкозмінних умовах праці, а також володінням професійними вміннями та навичками, що дозволяють ефективно використовувати отримані знання для розв'язання завдань професійної комунікації. Це стосується й іноземної мови, що є необхідною та обов'язковою складовою навчання студентів, основою їх успішної професійної діяльності.

У більшості випадків загальний курс іноземної мови розрахований на 1–1,5 роки навчання і включає повторення правил граматики, читання та переклад текстів, виконання різних видів вправ на розуміння та способи використання прочитаного матеріалу, вивчення тем, частково пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю студентів. Завершується вивчення іноземної мови на першому або другому курсі навчання (за винятком окремих спеціальностей). Однак, не всі студенти володіють іноземною мовою на рівні, достатньому для здійснення професійного спілкування. Вирішити цю проблему можливо за рахунок упровадження в навчальний процес позааудиторних, факультативних занять з іноземної мови.

Аналіз досліджень. Питання організації навчання іноземної мови і специфіки проведення занять у закладах вищої професійної освіти висвітлено у працях багатьох науковців: Й. Берман, І. Бим, І. Зимня, М. Ляховицький, Є. Пасова, Е. Шубіна та ін. Інтерес до подальшого вивчення цього питання пов'язаний із підвищенням ролі іноземної мови у професійній діяльності фахівців.

Однак література, присвячена факультативам з іноземної мови, дуже малочисельна і в основному, розкриває підходи до організації таких занять у загальноосвітній школі.

Метою нашої статті є визначити роль та специфіку організації факультативних занять з іноземної мови як складової професійної підготовки студентів технічних університетів.

Виклад основного матеріалу. Якість підготовки спеціаліста сьогодні визначається його здат-

ністю адаптуватися до сучасних умов, що швидко змінюються, а також рівнем володіння професійними навичками та вміннями, що дозволяють ефективно використовувати отримані знання для розв'язання завдань професійної комунікації, у тому числі й іноземною мовою. Таким чином, вимоги, що ставляться до рівня іншомовної мовленнєвої компетенції високі. Нажаль, не всі студенти володіють достатніми знаннями з іноземної мови, а кількість годин, що відводиться у межах навчальної програми, є недостатньою для того, щоб вони змогли подолати усі труднощі й вийти на необхідний рівень мовленнєвої компетенції.

Така ситуація може привести до втрати інтересу до вивчення іноземної мови, зниження мотивації та негативно вплине на професійну підготовку майбутнього фахівця. А відповідно до програмних вимог, випускник має бути готовим до активного використання іноземної мови у своїй професійній діяльності.

Вирішити цю проблему можливо за допомогою організації позааудиторних занять, найчастіше – факультативів, що значно розширюють можливості викладання іноземної мови та роблять саму систему навчання більш гнучкою з урахуванням різного рівня мовленнєвої підготовки студентів та їх професійних інтересів.

Слово «факультатив» має латинське походження (*fucultas*) і перекладається як «можливість». За визначенням «факультатив» – це необов'язковий навчальний курс, що вивчається за вибором студента для поглиблення та розширення науково-теоретичних знань.

Слід зазначити, що загальні положення про факультатив подібні для усіх навчальних закладів. Факультативне заняття розглядається як форма організації навчальних занять у позаурочний час, спрямована на розширення, поглиблення та корекцію знань учнів з певних предметів відповідно до їх потреб, запитів та схильностей, а також на активізацію пізнавальної діяльності.

Факультативні заняття відрізняються від обов'язкових занять за такими параметрами:

1. Організація факультативних занять та їх формат. Важливою відмінністю факультативних занять є їх добровільність, тобто це заняття для студентів, які зацікавлені у подальшому удоско-

наленні своїх знань, умінь та навичок з іноземної мови. Це твердження має низку як позитивних, так і негативних моментів. Оскільки заняття є добровільними, тому мотивація студентів має бути вищою. Однак фактори мотивації можуть бути різними, що слід враховувати при організації таких занять. Добровільність призводить до того, що в деяких групах можуть бути студенти, які відвідують факультатив лише для того, щоб отримати позитивну оцінку з іноземної мови. На відвідування факультативних занять також впливає те, що вони, як правило, не вносяться до основного розкладу навчальних занять і виставляються на 5–6 парі або у вільні від занять дні. Проведення занять поза розкладом ускладнює формування груп відповідно до рівня володіння іноземною мовою. Тому навчання відбувається на базі уже сформованих академічних груп, де зібрані студенти з різним рівнем володіння іноземною мовою.

Таким чином, позитивною стороною факультативних занять є мотивованість студентів. Але формат факультативних занять може привести до нерегулярності їх відвідування.

2. Форми контролю на факультативних заняттях. В умовах модульно-рейтингової системи оцінювання знань використовуються доволі жорсткі багаторівневі (поточний, проміжний, підсумковий) контроль знань. Що стосується факультативних занять, то вважається, що немає потреби у поточному контролі засвоєння знань студентами оскільки ці заняття не входять до основної програми підготовки фахівців. Можна обмежитися лише тематичною перевіркою знань студентів під час практичних занять, а також використовувати у якості контролю презентації, проекти, різні типи письмових завдань.

3. Стратегія і тактика проведення занять викладачами. Викладач має більшу свободу у порівнянні з обов'язковим курсом у складанні програми факультативу, доборі матеріалу та використанні методів навчання.

Таким чином, особливістю факультативного курсу з іноземної мови є те, що з одного боку, в основі лежить стандартна навчальна програма, а з іншого боку, він являє собою певну серію занять, що відрізняються від запланованого стандарту.

На нашу думку, факультативний курс має бути спрямований на подальший розвиток мовленнєвих умінь та навичок, удосконалення отриманих знань, формування умінь будувати логічні висловлювання на базі професійно – орієнтованого матеріалу, з урахуванням потреб та очікувань самих студентів, щоб вони не сприймали факультатив як

звичайний спосіб повторення того, що вивчалось на основних заняттях, а розглядали його як спосіб підвищення рівня володіння іноземною мовою.

Серед основних принципів, на основі яких мають будуватися факультативні заняття, можна виявити наступні: визначення мети заняття, способів її досягнення та очікуваних результатів; взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності; комунікативна спрямованість тренувальних вправ та перехід до мовленнєвої практики. Важлива увага має приділятися завданням, де студент може висловити свої враження, ставлення до того чи іншого явища.

Враховуючи усі ці фактори, у Херсонському національному технічному університеті уже шість років існує практика проведення факультативних занять з іноземної мови для студентів усіх спеціальностей. Було розроблено програми курсів, з урахуванням потреб та пропозицій студентів. А саме, запроваджено факультативний курс з підготовки студентів 4 курсу для складання Єдиного вступного іспиту в магістратуру. Цей курс розрахований на 16 годин аудиторних занять та самостійну роботу студентів, для організації якої викладачами кафедри підготовлено посібник English:Revision Guide, що містить завдання, сформовані за принципом Єдиного вступного іспиту. Даний курс включає такі розділи: IT Technologies in the Modern World; Education and Culture; Economics and Business; Technologies and Engineering; Choosing a Better Future.

Друга частина посібника містить довідник та значну кількість вправ у вигляді тестів для повторення й закріплення знань з граматики англійської мови.

Крім того, студентам 3–4 курсів пропонуються окремо факультатив з граматики англійської мови і факультативний курс «Business English», що містить такі модулі як «Socializing», «Employment» та «Business Travelling». Ці курси викликають значний інтерес у студентів, оскільки теми, що вивчаються дають можливість засвоїти значний обсяг лексичного матеріалу, удосконалити знання з граматики англійської мови і можуть бути широко використані у процесі професійного спілкування.

Для забезпечення успішності курсу його програма має будуватися з урахуванням потреб та очікувань самих студентів. За результатами опитувань ми з'ясували, що від факультативних занять студенти очікують подальшого розвитку комунікативних навичок та удосконалення знань з граматики. Таким чином зупинимось на тих видах діяльності, що сприяють вирішенню поставлених цілей, занурюють студентів у контекст майбутньої про-

фесійної діяльності та дозволяють зберегти мотивацію до подальшого вивчення іноземної мови.

У ході вивчення курсу «Business English» студентам були запропоновані такі теми навчальних занять: 1. Працевлаштування. 2. Способи пошуку роботи. 3. Резюме. 4. Супровідний лист. 5. Вимоги роботодавця. 6. Співбесіда при прийомі на роботу. 7. Започаткування бізнесу. 8. Знайомство з бізнес-партнерами. 9. Ділові подорожі. 10. В аеропорту. 11. Ділові зустрічі в ресторані. 12. Бізнес-етикет. 13. Заробітна плата та інші винагороди.

Під час організації навчального процесу широко використовувалися інтерактивні методи навчання, такі як:

1. Мозковий штурм. Його доцільно використовувати під час презентації нової теми, що дозволяє активізувати знання студентів з даної проблеми та підготувати їх до сприйняття нового матеріалу.

2. Групова дискусія. Основою для дискусії може стати підібраний викладачем текст відповідно до інтересів та уподобань студентів. Текст може бути як англійською так і українською мовою. Бажано, щоб такому виду діяльності передувала робота з лексикою, яку можна буде використати під час дискусії.

3. Групові проекти. Такий вид діяльності можна проводити не в усіх групах, оскільки виконання проектів потребує високого рівня мовленнєвої підготовки та значного обсягу самостійної роботи.

4. Ділова гра. Це дуже важливий вид роботи, що дозволяє навчати іноземній мові через квазіпрофесійну діяльність. Можна виокремити рольові ігри (role-play), ситуативні (simulation) та ігри-моделювання; розв'язання проблемних ситуацій (case-study). Цей тип завдань сприяє розвитку таких навичок та умінь як цілеспрямовано читати аутентичний текст, розуміти його основний зміст, висловлювати свою думку з проблеми, надавати свої пропозиції та рекомендації з цієї проблеми у вигляді доповіді.

Участь у рольових та ділових іграх допомагає студентам оцінити себе як майбутніх фахівців, самостійно проаналізувати можливу поведінку в ситуаціях, пов'язаних із майбутньою діяльністю, оволодіти навичками професійної етики. Використання ігор надає викладачеві більше можливостей для розвитку творчих навичок студентів, а також їх комунікативної та управлінської компетентності для майбутньої практичної діяльності.

До кожної теми було додано відео-матеріали англійською мовою з YouTube каналів та платформи TED Talks.

Наведемо приклади деяких завдань до однієї з тем, що вивчаються на факультативному курсі «Business English».

Employment: Pay and Benefits

WARMUP. Once you get a chance to be interviewed for a job, the interviewer may ask you for the reason you left your previous job. Check out the following list of reasons and decide which of them are acceptable to give to an interviewer

1. I don't like the job I have.
2. There isn't much room for advancement.
3. I was laid off because business was slow.
4. I didn't get along with the boss.
5. I'm bored with my job.
6. I want to work on a job that is more interesting.
7. My job is a long way from my house. I'd like to get something closer.
8. My job is a long way from my house. I have trouble getting to work on time.
9. I hurt my back and I'm unable to do heavy work.
10. The pay is very low.

Після обговорення останнього твердження, викладач оголошує тему навчального заняття: Pay & Benefits. Далі студентам можуть бути запропоновані такі питання для обговорення:

1. Steve Jobs said: The only way to do great work is to love what you do. Do you agree with the quote?
2. Who is responsible for motivating employees in their job? Is it an employee's responsibility to motivate himself or is it a company's responsibility to find ways to motivate staff?
3. What motivates people in their work? Make a list together with other students.
4. How important is pay? Would you work in a creative, satisfying job if the pay wasn't very good? Are you paid what you're worth?

5. How much do employees typically earn in your industry? How does this compare to other industries?

У наступних вправах студенти мають співвіднести терміни з їх визначеннями та використати ці слова у реченнях:

Salary, wages, pension, a pay cut, a pay rise, performance-related pay; a bonus; severance pay.

- a. an extra sum given to an employee
- b. an increase in the amount of pay an employee is given
- c. a reduction in the amount of pay an employee is given
- d. money paid to someone based on how well he or she works at the workplace
- e. pay an employee receives when he or she leaves employment at a company
- f. the amount paid to you after you retire
- g. the amount paid to you based on the number of hours worked multiplied by an hourly rate of pay, for example 40 hours x \$15/hr

bonus (8)	commission (6)	income (3)	overtime (5)	perk (10)
remuneration (4)	royalty (7)	salary (2)	wage (1)	weighting (9)

Pic. 1

h. the amount paid to you in return for your work for a particular period, usually a month

Use the words from the list to complete the sentences below.

1. Joe helped the company increase its profits, so his boss decided to give him a _____ at the end of the year.

2. Marta has a very well-paid job. She earns a _____ of almost \$100,000/year.

3. Dean doesn't work anymore. He gets a small _____ from the government.

4. The workers were offered \$20,000 in _____ to leave the company.

5. The government has decided to introduce _____ in schools in order to improve the quality of teaching.

6. Due to the difficult economic situation, government workers had to accept a _____.

Study the sentences below and match the underlined phrases to their definitions below.

1. In the United States, the minimum wage is \$7.25/hour.

2. For the right person, we are willing to pay a basic salary of \$50,000, plus bonus.

2. The employer paid a back payment to his employee on his wages from 3 months earlier.

3. The workers all agreed to work overtime after their employer promised to pay them extra wages.

4. Mark is definitely underpaid. He deserves a much higher salary than what he is currently receiving.

5. I think professional footballers are overpaid. There are far more important jobs out there.

a. an overdue payment from an employer to an employee

b. in addition to normal working hours

c. paid less than what is normal

d. paid more than what is normal

e. the lowest amount of money that you can be paid for work, according to the law

f. what an employee earns before other sums of money, such as payments for working extra hours, are added

Discuss the following questions

1. What is the minimum wage in your country?

2. Which jobs do you think are overpaid?

3. Which jobs do you think are underpaid?

4. Is working overtime common in your business or industry?

5. Do you think performance-related pay is a good idea?

6. Have salaries changed in your country in recent years?

7. Is severance pay common in your country?

Match the words from the box with their definitions below (pic. 1).

1. A regular amount of money that you earn-used for hourly / daily/weekly payments and blue-collar jobs (usually used in the plural)

2. A regular amount of money that you earn – used for monthly payments and white-collar jobs

3. Money earned by a person, an organization or a country

4. (formal) payment that you get for your work

5. The money that someone is paid for the extra hours that they work

6. An amount of money that is paid to somebody every time they sell a product

7. A payment that someone such as a writer or musician gets each time their work is sold or performed

8. Extra money that you are paid in addition to your usual salary, especially as a reward for good performance

9. Extra amount of pay given because you work in an area where it's expensive to live

10. Something extra that you get from a job, very much like a fringe benefit, but it can have no monetary value – for example the chance to travel

Study the different types of benefits below and answer the following questions.

Types of Benefits

- Time-off benefits: annual leave days (paid vacation);

- sick leave;

- time-off for pregnancy (maternity leave), moving house, etc.

- Insurance: life-insurance; medical insurance; dental insurance; disability insurance.

1. Pension plan (for retirement) – the employer usually sets up the plan and makes payments into it, but the employee can also make contributions

2. Workers' comprehension – protection against loss of income (and for medical payments) due to a work-related injury, accident or illness

- Fringe benefits: car; laptop, mobile device, etc.; membership of a health club; employee discount of the company's own products; relocation expenses.

Conversation Questions.

1. What do you think would be some other good ideas for unusual employee benefits?

2. Which of the perks on the list are common in your country? Which are uncommon?

3. In your country, are there any employee benefits that a company legally has to give their employees? Which ones?

4. Which of your employee benefits do you appreciate most? Why?

5. Why do you think companies offer perks instead of offering more money? Do you think employees appreciate perks?

6. Some companies offer their employees unusual perks such as video game rooms, massages, yoga classes, on-site personal trainers, clothing allowances, on-site doctors, and even on-site wine bars. Which of these perks do you think are good ideas? Which do you think are unnecessary or ridiculous? Do you wish your employer offered any of these unusual perks? Which ones?

7. Would you change your current job for one that has a slightly lower salary, but more benefits?

Look at the following list of workplace issues. Which ones are more serious and could lead to dismissal?

- arriving late and leaving early;
- being drunk at work;
- bullying and harassment;
- damage to property;
- discrimination;
- failing to follow health and safety procedures;
- fraud;

- personal appearance;
- personal use of Internet outside of rest periods;
- theft;
- work standards offence;

What is the proper reaction to each of the issues above? Prove your idea.

Watch the video and complete the following tasks.

1. Write down the four ideas that create happy employees.

2. Watch the video again and write down examples supporting each idea.

3. Do you agree with Michael? Does your company follow any of the steps mentioned in the video?

Усі наведені вище завдання, спрямовані на розвиток комунікативних здібностей студентів, вільне володіння англійською мовою, уміння висловлювати власну точку зору.

Висновки. Таким чином, факультативний курс являє собою систему навчальних занять, що надає широкі можливості для формування мовленнєвих компетенцій, мотивує студентів до вивчення іноземної мови з метою використання у своїй професійній діяльності. В результаті, факультативні заняття дозволяють розвивати такі важливі для професійної діяльності уміння як співставлення, узагальнення, чітке формулювання власної точки зору.

Подальшого розгляду потребують питання удосконалення процесу навчання іноземної мови у технічних університетах за рахунок організації мовних клубів, веб-квестів, інтернет-конференцій. мотивацію до її вивчення й сприятиме підвищенню активності в опануванні мови в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Король С.В. Специфіка навчання іноземної мови студентів технічних університетів. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1, 2008. С. 127–132.
2. Пісоцька О.О., Романко І.Г., Знаменська І.В., Гаврильєва К.Г. Факультативні заняття з англійської мови як форма інноваційних технологій навчання. *European Humanities Studies : Educations and Training*. Т. II. 2016. С. 358–368.
3. Стрельников В. Ю., Брітченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів. МППК ПУЕТ. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с.
4. Тарнопольський О. Про необхідність викладання другої іноземної мови у ВНЗ України: вступ до дослідження. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД*. Переяслав-Хмельницький, 2014. 106 с.
5. Тимошук Н.М. Комунікативний підхід до викладання іноземних мов у вищих аграрних закладах освіти. *Вісник Житомирського державного університету. Сер. Педагогічні науки*. Вип. 43. 2009. С. 92–95.

REFERENCES

1. Korol S.V. Spetsyfika navchannia inozemnoi movy studentiv tekhnichnykh universytetiv. [The specifics of foreign language learning for students of technical universities]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. № 1, 2008. pp. 127–132. [in Ukrainian].
2. Pisotska O.O., Romanko I.H., Znamenska I.V., Havrylieva K.H. Fakultatyvni zaniattia z anhliiskoi movy yak forma innovatsiinykh tekhnolohii navchannia. [Elective classes in English as a form of innovative learning technologies]. *European Humanities Studies: Educations and Training*. Т. II. 2016. pp. 358–368. [in Ukrainian].
3. Strelnikov V. Yu., Britchenko I. H. Suchasni tekhnolohii navchannia u vyshchii shkoli: modulnyi posibnyk dlia slukhachiv avtorskykh kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv [Modern learning technologies in higher education:

.....
a modular guide for students of the author's courses of professional development of teachers]. MIPK PUET. Poltava : PUET, 2013. 309 p. [in Ukrainian].

4. Tarnopolskyi O. Pro neobkhidnist vykladannia druhoi inozemnoi movy u VNZ Ukrainy: vstup do doslidzhennia. [On the necessity of teaching a second foreign language in universities of Ukraine: introduction to the study]. Problemy ta perspektyvy rozvytku nauky na pochatku tretoho tysiacholittia u krainakh SND. Pereiaslav–Khmelnytskyi, 2014. 106 p. [in Ukrainian].

5. Tymoshchuk N.M. Komunikatyvnyi pidkhid do vykladannia inozemnykh mov u vyshchykh ahrarnykh zakladakh osvity. [Communicative approach to teaching foreign languages in higher agricultural educational institutions]. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky. Vyp. 43. 2009. pp. 92–95 [in Ukrainian].